

NEW JUNGIAN
ISRAELI ASSOCIATION

עמותת יונגיאנית
ישראלית חדשה (ע"ר)

דף הבית

מסע הגבור והיעד האלכימי בספר 'הארי פוטר ואבן החכמים'
(ג'יי. קיי. רולינג. מאנגלית - גילי בר הלל. פרוזה. ידיעות אחרונות. 2000)
רות נצר

משום העניין המיוחד שלי בסמלי האלכימיה, שמת ליבי שהספר שלפנינו משובץ בסמלים אלכימיים. אף על פי שבמבט ראשון הם נראים כאנקדוטות פיקנטיות מקדמות עלילה, הרי לאמיתו של דבר הם לבו של הספר. הספר הפופולרי הזה אכן מדבר אל רבים, משום שסמלים אלה נוגעים בתהליכי החניכה וההתבגרות, כשהם משלבים את מצוקת החיים של הארי עם קלות הקסם הסיפורי והנופך האגדי.

כבר בתחילת הספר מתגלה הגבור כבעל איפיונים של הגבור (מסמל האגו) המיתי; יתמות, עמידות בנסיונות השמדה, נחיתות לכאורה שמתבארת כמהות ערכית ואצילה, מסע חניכה התפתחותי במחוז אחר (מציאותי או פנטזיוני) שמגלה לו את איכויותיו ומחשל אותו, ושיבה למציאות עם יכולת התמודדות וכוחות אוטנטיים מגובשים.

הוריו של הארי נהרגו והוא גדל על ידי דודיו הרשעים, שמתחילים אליו כאל לכלוכי, שעיר לעזאזל, מוענש ומופלה, לעומת בן דודו המפונק והבלתי ראוי. אחר כך מתברר שמוצאו רב ערך - הוריו היו קוסמים מיוחדים, והארי ירש מהם את כשרונותיו כקוסם. הוריו נהרגו על ידי מכשף רע, שניסה להרוג גם אותו, בהיותו ילד קטן, ולא הצליח. מנסיון ההשמדה נשארה להארי צלקת במצחו, שברגעים אמוציונליים מאד הוא חש אותה בוערת ומכאיבה לו. כמו הצליעה של יעקב והפסטוס, וכמו הגמגום של משה, הצלקת היא עדות לכוחות הרגרסיביים שניסו להשמיד אותו ולא יכלו לו. היא סימן ועדות לפצע בראשית החיים, שסימניו ממשיכים להכאיב, וגם להשפיע ולעצב את גורלו כגיבור שנושא בו את אי שלמותו, כגבור פגוע ופגיע, דהיינו, אנושי. הצלקת היא הסמן האינדבידואלי של יחודו וגורלו, כמו הצלקת ברגלו של אודיסאוס, שבאמצעותה האומנת מכירה אותו בשובו ממסעו. הצלקת שלכאורה היא כיעור חיצוני, ופגיעה בפרסונה - כמו הכתם בפניו של 'הדברן' של וורגס יוסה, מתגלה כהסתר פנים של ערכו הנאצל. הצלקת מחייבת להעביר את ההדגש אל מה שחשוב באמת - אל פנימיותו הסגולית.

לקראת סוף העלילה מתבאר להארי, שלעומת הסימן שנתר במצחו מנסיון ההשמדה, הותירה בו אהבת אמו סימן עמוק משמעותי יותר, בלבו: "לא צלקת, לא סימן...עצם זה שנאהבנו כל כך, אפילו אם האדם שאהב אותנו כבר איננו, זה יגן עלינו לנצח" (305).

נראה שבמובלע משתמע מכאן שאהבת האם המגינה לנצח, היא כעין אבן החכמים

האמיתית, שעומדת כנגד אבן החכמים הקונקרטיים בעולם, שאותה הארי מחפש; אבן שאמורה להעניק חיי נצח.

ברקע הספר מאבק בין כוחות הרוע והטוב - מוטיב אופייני במסע הגבור הנאבק ברע - כשילדי ביה"ס לקוסמות, וביניהם הארי, לוקחים חלק במאבק. הטוב הוא פרופסור דמלדור, בשיתוף עם ניקולאס פלמל האלכימאי, והרע הוא וולדמורט שהרג את הוריו של הארי, וניסה להרוג גם את הארי. מתברר שוולדמורט מנסה להשיג את אבן החכמים כדי לחדש את כוחו ולהשיג חיי נצח, ובינתיים, הוא מאריך את חייו על ידי הריגת החיה העדינה, המופלאה, החד קרן. הוא שותה מדמו של החד-קרן, שמאריך זמנית את חייו, אפילו של העומד על סף מוות. אבל המחיר איום. כי מי שרצח יצור טהור וחסר הגנה כדי לקיים את עצמו, חייו יהיו מקוללים. דמו השפוך של החדקרן הפצוע מנצנץ כמו כספית. "הארי מעולם לא ראה דבר כל כך יפה וכל כך עצוב...רעמתו היתה מפוזרת, לבנה כפנינים, על העלים השחורים" (263).

דמבלדור נחשב לקוסם חשוב שמפורסם בזכות עבודתו בתחום האלכימיה, עם בן זוגו לעבודה, ניקולאס פלמל, "שהוא היחיד בהסטוריה המתועדת שהצליח ליצור את אבן החכמים...חומר אגדי בעל יכולות-פלא מדהימות. האבן מסוגלת להפוך כל מתכת לזהב טהור. כמו-כן היא מפרישה את סם-החיים, שמסוגל להפוך את מי ששותה אותו לבן אלמוות. ידיעות רבות הופצו על אבן החכמים במהלך ההיסטוריה, אבל האבן היחידה שקיימת כיום שייכת למר ניקולס פלמל, האלכימאי וחובב האופרה הנודע" (226). אכן, לפי האגדה-האמונה עממית, פלמל הפיק מאבן זו זהב אמיתי לרוב, התעשר מאד, ואף זכה בחיי נצח, ועודו חי, עם אשתו, באריכות ימים מופלגת.

הנערים, שוליות הקוסמים, במסע בילוש לגלות מי הוא פלמל הסודי, והיכן היא האבן הפלאית, כדי למנוע מהמכשף הרע להשיג אותה. הארי, בעל כוחות הקוסמות המאגית, מסתייע בגלימה, שירש מהוריו, שעושה אותו לרואה ואינו נראה (כמו האל הרמס), וב'ראי של ינפתא', ראי מיוחד שכל העומד מולו רואה בו מראות מיוחדים. הארי רואה בו את הוריו ובני משפחה אחרים שכבר מתו, שמחייכים ומנידים לו לשלום. הראי הזה "מראה לנו אך ורק את משאלת ליבנו היקרה, הנואשת ביותר" (220). מתברר שהראי הזה הוא המפתח למציאת האבן. וכשהארי, בסוף העלילה, רוצה לדעת אפוא האבן, הוא מביט בראי ומתכוון למשאלתו זו למצוא אותה, ואז הוא רואה בראי דמות שהיא בבואתו שלו, שמחייכת, שולפת מכיסה אבן אדומה כדם ומכניסה את האבן מחדש לכיסה. ברגע שעשתה זאת, הארי מרגיש, שמשהו כבד נופל לתוך הכיס האמיתי שלו. ואיכשהו, "באופן נשגב מדעת האבן היתה אצלו" (299). האבן האדומה היא אבן ה'רובדו' באלכימיה, שציבעה האדום מזהה אותה כשלב מתקדם בתהליך האלכימי, כשהאודם מייצג את ההשתתפות האמוציונלית בתהליך.

בבואתו -דמות עצמו של הארי - מגלה את האבן בתוכו ומגישה אותה לעצמו. משמע, האבן (שמסמלת את אבן הנפש) תמיד היתה בו, אלא שלא ידע. בסופו של דבר דמבלדור מחליט יחד עם פלמל להשמיד את האבן, בגלל שהמאמץ להשיג אותה כמעט גרם למותו של הארי. כלומר, בגלל ההרסנות - הפן הצילי - שהחפוש אחר אלמוות קונקרטי מעורר. אבל השמדת האבן תגרום למותם של פלמל ואשתו שכבר שבעו מאות שנים. דמבלדור מסביר להארי: "מנקודת מבטו של אדם צעיר כמוך, אני משוכנע שזה קשה להאמין, אבל בשביל ניקולס ופרנל זה יהיה בעיקר כמו ללכת לישון אחרי יום מאד-מאד ארוך. לאנשים עם מוח מאורגן המוות נתפש בסך הכל כעוד הרפתקה גדולה. אתה יודע, האבן לא היתה באמת דבר כל כך נפלא. כסף רב וחיים ארוכים

כאוות נפשך - אלה שני דברים שמרבית בני-האדם היו מבקשים לעצמם מעל לכול. הצרה היא, שאנשים נוטים לבקש לעצמם בדיוק את הדברים שמזיקים להם ביותר". ואיך דווקא הארי הצליח להוציא את האבן מהראי? דמבלדור מסביר שהסיבה היא ההתכוונות הנכונה של הארי לקבל את האבן שלא על מנת להשתמש בה (לצרכי האגו): "רק אדם שבאמת רצה למצוא את האבן - למצוא אותה, אבל לא להשתמש בה - יכול היה לקבל אותה, אחרת היה רואה עצמו מייצר זהב, או לוגם מסם החיים" (307). בספר הזה מציינים את השימוש המוטעה באבן, את צד הצל של החיפוש אחריה, ואין אמירה מפורשת על משמעותה של האבן, שסימלה לאלכימאים את השלמות הרוחנית, ואת עצמיות הנפש, ההולכת ומתפתחת בתוך התהליך. והאם לא זה בדיוק מה שקורה להארי? החיפוש אחר האבן הינו תהליך החניכה של הארי והוא מוצא את עצמו, כמו שהוא מוצא את האבן. בתהליך התגבשות כוחו הוא זקוק, כמו ילדים רבים, לדימויים כל-יכולים וגרנדיוזיים, של כוחות מאגיים, שיסיעו לו במשימות הנראות לו בלתי אפשריות. הכוח המאגי של האבן, והקסמים כולם, מגלמים את הכוחות המאגיים-פנטזיונריים שמאפשרים לאגו לחוות יכולת שליטה במציאות המורכבת ומאימת מדי. הארי, כמו בספורי חניכה רבים, עוזב את מקומו המציאותי, מתנסה בעלילות במחוז אחר (שמייצג את עולם הדמיון). התנסותו זו מעניקה לו כוחות אנרגטיים ותודעתיים, שמאפשרים לו לשוב למציאות ולהתמודד איתה. הארי שב למשפחת דודיו המאמצים. אפשר לומר שהאבן שבכיסו היא מעתה בלבו. זו האבן שהיא היעד האמיתי של הגדילה - שהאלכימאים קראו לה אבן החכמים, כי סמלה את חכמת הנפש המתגבשת לישות מאוחדת, כאבן יקרת ערך. התממשות אבן הנפש היא היעד הגבוה של ההתפתחות, שראשיתה במסע הגבור, אשר מגבש את כוחות האגו הראשונים. כוחות אלה צומחים לכלל כוליות מלוכדת של העצמי הבוגר, שמתגלם בסמל של אבן החכמים. העצמי הבוגר יודע לזהות מהי האמת של הנפש. הוא יודע - כך גם בספור שלפנינו - שמה שחשוב הוא לא חיים ארוכים בכל מחיר, אלא חיים נכונים.

החד-קרן, שוולדמורט הרג, הוא חיה מיתולוגית, בדמות סוס לבן בעל קרן אחת. הוא מסמל באלכימיה את אחדות הניגודים (שתי קרניים שהתאחדו לאחת), שהיא הבסיס לאחדות האבן. האגדה מספרת שמתחת לקרנו של החד-קרן נמצאת האבן. כך גם ביוניקורן ב'ספור שאינו נגמר'. לכן רצח היוניקורן אינו רק רצח חיה טהורה, חסרת מגן, כמו שהטקסט מספר כאן, אלא גם פגיעה באפשרות היווצרות האבן. כלומר, וולדמורט, ברצח החד-קרן, רוצח את ערכיות נפשו שלו.

ס. דה-רולה כותב בספרו על האלכימיה: "ההמונים האמינו שאבן החכמים ממלאה לאדם את כל משאלותיו, והאליקסיר יבטיח לו חיי נצח. אבל מי שחווה את הטרנספורמציה, אין לו עוד רצונות כאלה, כי כבר חווה את הנצח".